

TÜRKİYE VE KOMŞU ÜLKELER (RUSYA VE IRAN) ARASINDA ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN DÜZEYİ VE SEKTÖREL REKABET GÜCÜNDEKİ DEĞİŞİMLER

Yrd. Doç. Dr. Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
ziya@atauni.edu.tr

Doç. Dr. Sabri AZGÜN

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
sabriazgun@atauni.edu.tr

Özet

Endüstri-içi ticaret, üretiminde aynı veya benzer faktör yoğunluğuna sahip mal ve hizmetlerin veya talep yönüyle yakın ikame olan benzer mal ve hizmetlerin iki yönlü dış ticaretidir. Endüstri içi ticaret ülke ve endüstrilerin rekabetçi yönlerinin ve dış ticaret kazançlarının belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı Türkiye ve komşu ülkeler (iran ve Rusya) arasındaki endüstri içi dış ticaret düzeyini ve Türkiye'nin endüstri içi dış ticarete avantajlı olduğu sektör ve ürünleri belirlemektir. Çalışmada endüstri içi ticareti ölçme yöntemlerinden Balassa ve Grubel-Lloyd endeksleri kullanılarak 1995-2015 dönemi için Türkiye ve komşu ülkeler(Rusya ve iran) arasındaki endüstri içi ticaretin gelişimi analiz edilecek ve STIC 9 basamaklı dış ticaret verileri bazında rekabet gücü yüksek sektör ve ürünler belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri içi ticaret, Rekabet Gücü, Türkiye

JEL Kodları: F14, F12, C43

CHANGES in THE LEVEL of INTRA INDUSTRY TRADE and SECTORAL COMPETITION POWER BETWEEN TURKEY and NEIGHBORING COUNTRIES (RUSSIA AND IRAN)

Abstract

Intra-industry trade, is of goods and services with the same or similar factor intensity in production or, two-way trade of goods and services that are close substitutes for each other as the demand side. Intra-industry trade, is extremely important in terms of the determination of competitive aspects and of foreign exchange earnings of the country and industry. The aim of this study is to determine the level of intra-industry trade between Turkey and The Neighboring Countries (Russia And Iran) and productive product and sectors to be advantageous in Turkey's intra-industry trade. In this study, Using The Balassa and Grubel-Lloyd index of Intra-industry trade measurement methods will be analyzed the development of intra-industry trade between Turkey and The neighboring countries (Russia and Iran) for the period 1995-2015 and highly competitive industry and products will be determined on the basis of foreign trade data in STICK 9 digit.

Keywords: Intra Industry Trade, Rekabet Gücü, Turkey

JEL Classification: F14, F12, C43

1. Giriş

Gereğesini geleneksel klasik dış ticaret teorisinden alan endüstriler arası ticaret; bir birine benzer olmayan ya da tamamen farklı sektörler arasında gerçekleşen dış ticaret endüstriler arası ticaret ifade edilmekte ve Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki fark ne kadar artarsa endüstriler arası ticareti düzeyinin de yükselmesi beklenir. Endüstri içi ticaret ise bir ülkenin aynı endüstriye ait malları hem ihraç ve hem de ithal etmesi olarak tanımlanır. Üretim ve tüketim kalıpları birbirlerine benzeyen ülkeler arasında sanayi mallar ticaretinin yüksek miktarda olmakta ve bu ticaretin önemli bir kısmının da aynı

endüstrideki malların iki yönlü ticareti (endüstri-içi ticaret) şeklinde gerçekleşmektedir. Endüstri-içi dış ticaret aynı endüstri grubunda bulunan; ancak dış görünüş, kalite, kullanım özellikleri ve marka açısından bazı farklılıklar gösteren malların aynı zamanda ihraç ve ithaline dayanan bir dış ticaret türüdür. Bu çalışmada Türkiye ve komşu ülkeler (İran ve Rusya) arasında endüstri içi ticaret düzeyi mal grupları itibariyle belirlenmeye ve Türkiye ve komşu ülkelere (İran ve Rusya) arasındaki dış ticarete rekabet gücü yüksek sektörler ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın giriş bölümüdür. İkinci bölümde endüstri içi ticarete sektör tanımlamaları ve literatür özeti verilmektedir. Üçüncü kesimde uygulamaya temel teşkil eden Balassa (1961) ve Grubel- Lloyd (1971) endeksleri sunulmuştur. Dördüncü bölümde analiz, bulgular verilmekte ve son bölüm ise sonuç kısmıdır.

2. Sektör Tanımlamaları

Genel olarak, endüstri benzer mallar üreten firmalar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımlama ise, endüstri aynı üretim tekniklerini kullanarak özdeş mallar üreten firmalar topluluğudur (Türkey, 1999; 155; Bedir, 2005). Bu bağlamda, Bir ekonomide üretilen malların endüstrilere göre toplulaştırılmasında temel iki yaklaşım söz konudur: i) arz yaklaşımı ve ii) talep yaklaşımı. Arz yaklaşımı girdi, üretim yöntemi (teknolojik yaklaşım) olarak ifade edilirken, talep yaklaşımı ürün (piyasa) yaklaşımı olarak ta ifade edilmektedir.

Arz yaklaşımına göre; üretiminden benzer girdiler kullanılan ya da benzer üretim teknikleri ile üretilen mallar bir endüstri de sınıflandırılmalıdır. Bir başka deyişle, Üretim yöntemi (teknolojik yaklaşıma) göre endüstri, aynı üretim yöntemini ve/veya hammaddeyi kullanan firmaları kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır. Arz yaklaşımında endüstri teknolojik olarak birbirine benzer mallar üreten firmalar topluluğudur. Diğer yandan, Bütünüyle, aynı ya da benzer girdiler kullanarak çok farklı özellikler gösteren mal ve mal gruplarının üretilmesi de mümkündür. Talep yaklaşımı, ekonomide üretilen malları, talep yönünden benzerliklerine göre sınıflandırmaktadır. Talep yaklaşımına dayalı sınıflama da, birbirleri yerine ikame edilebilen mallar aynı endüstri içinde sınıflanmaktadır. Bir başka deyişle, piyasa ölçütüne göre, endüstri, mal benzerliği noktasından hareket etmekte ve alıcılar ya da tüketiciler tarafından yakın ikame kabul edilecek kadar birbirinin benzeri mallar üreten firmalar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. (Narin, 2002, 2).

Dış ticaret istatistiklerinin sınıflandırılmasında iki temel sınıflandırma söz konusudur: Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC) ve Uluslararası Standart Endüstri Sınıflandırması (ISIC). Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması; malların özelliklerine göre bir sınıflandırma yaparken, Uluslararası Standart Endüstri Sınıflandırması faaliyetleri islenme özelliklerine göre bir sınıflandırmaya tabii tutmaktadır. Bu kapsamda, uluslararası dış ticaret istatistiklerinin derlenmesinde kullanılan toplulaştırma ölçütünün malların tüketimde ikame edilebilirlik derecesine ve üretimde benzer girdi kullanımı boyutuna bağlı olduğu ifade edilerek, SITC'nin iki haneli veya bazen üç haneli sınıflandırmasıyla oluşan toplulaştırmanın yaklaşık olarak "endüstri" ye karşılık geldiği belirtilmektedir. Ekonomik analizlerde geleneksel olarak kullanılan endüstri terimi, esas itibariyle aynı grup malları üreten bir üretici grubunu ifade etmektedir (Grubel ve Lloyd, 1975: 2).

3. Endüstri İçi Ticarete düzeyi ve Rekabet Gücünün Ölçümü

Endüstri-içi ticaret, faktör girdileri ve tüketim açısından birbirine yakın ikame malların eşanlı ithalat ve ihracatı veya Üretim, tüketim veya her ikisinde de yakın ikamesi

bulunan aynı endüstriye ait malların hem ihracat hem de ithal edilmesine endüstri-içi ticaret olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, Endüstri-içi ticaret, benzer faktör yoğunluklarına sahip mallar arasında gerçekleşen ticaret şeklidir. Her hangi bir ekonomi için Endüstri içi ticaret rekabet gücü ve endüstri içi ticaretin düzeyi başta olmak üzere çeşitli açılardan ölçülebilmektedir. Çalışmada Türkiye ile Rusya ve İran arasında ile endüstri içi ticaretin düzeyi ve ile rekabet gücündeki gelişmeler ortaya analiz edilmeden, analize temel teşkil eden önce, Grubel-Lloyd (1971) ve Balassa (1965) endeksleri aşağıda açıklanmaktadır.

3.1. Endüstri İçi Ticaret Düzeyinin Ölçümü

Grubel ve Lloyd (1971), her hangi bir i endüstrisi (veya mal gurubu) için endüstri-içi ticareti, belir bir toplulaştırma düzeyinde, aynı endüstrinin (veya mal gurubunun) ithalatına karşılık gelen bir endüstrinin (veya mal gurubunun) ihracat değeri cinsinden tanımlamaktadır. Grubel ve Lloyd (1971), endüstri içi ticaret endeksine ilişkin formülasyon aşağıdaki gibidir:

$$R_i = (X_i + M_i) - |X_i - M_i| \quad (2)$$

Burada X_i i endüstrisi ihracat değerini, M_i i endüstrisi ithalat değerini ifade etmektedir. R_i ise her hangi bir ekonominin i endüstrisinde başka bir ekonomi, ekonomi gurubu ya da tüm dünya ile olan endüstri içi ticaretini göstermektedir. Dolayısıyla, endüstri-içi ticaret, endüstrinin toplam dış ticaret değerinden $(X_i + M_i)$, net ithalat veya ihracatının $|X_i - M_i|$ çıkarılmasından sonra kalan değerdir. Farklı endüstri ve ekonomiler için yapılan ölçümleri karşılaştırabilmek için, endüstri içi dış ticareti her bir ekonominin toplam ithalat ve ihracatının yüzdesi olarak ifade etmek uygun olacaktır. Bu kapsamda, endüstriler-arası ticaret formüle edilmektedir:

$$A_i = \left[\frac{|X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \right] \times 100 \quad (3)$$

A_i Endeks değerinin sıfır olması i endüstrisinde ihracatın ithalata eşit olduğunu endüstriler arası ticaretin olmadığını gösterir. A_i Endeks değerinin 100 olması ise i endüstrisinde tamamen ihracat ya da ithalat yapıldığını, endüstriler arası ticaretin yüzde yüz olduğunu ifade eder.

Endüstri içi ticaret ise yüzde olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$B_i = \left[\frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \right] \times 100 \quad (5)$$

B_i endeks değeri de 0 ile 100 arasında değişmektedir. i endüstrisinde ihracat ve ithalat eşit olduğunda endüstri-içi ticaret ölçüm değeri olarak B_i endeksi yüz değerini almaktadır. i endüstrisinde sadece ihracat ya da ithalat yapıldığından ise B_i endeks değeri sıfır olmaktadır. Ancak endüstrilerin dış ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmi içerisindeki nispi ağırlıkları farklıdır. N sayıda endüstrinin toplam ithalat ve ihracat değeri içerisindeki her bir endüstrinin nispi ithalat ve ihracat toplamının ağırlığı kullanılarak hesaplanan ortalama endüstri-içi ticaret aşağıdaki gibidir:

$$\bar{B}_i = \left[\sum_{i=1}^N B_i(X_i + M_i) / \sum_{i=1}^N (X_i + M_i) \right] \times 100$$

Veya daha açık olarak aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\bar{B}_i = \sum_{i=1}^N (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^N |X_i - M_i| / \sum_{i=1}^N (X_i + M_i) \times 100$$

Yukarıdaki matematiksel eşitlik pay kısmındaki ortak terimler paranteze alınarak yeni aşağıdaki gibi yeniden düzenlenebilir:

$$\bar{B}_i = \sum_{i=1}^N [(X_i + M_i) - |X_i - M_i|] / \sum_{i=1}^N (X_i + M_i) \times 100$$

Ağırlıklı ortalama Grubel-Lloyd Endeksi nihai olarak aşağıdaki şekilde yazılır.

$$\bar{B}_i = 1 - \frac{\sum_{i=1}^N |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^N (X_i + M_i)} \times 100$$

3.2. Rekabet Gücünün Ölçümü

Balassa (1965) ülkelerin dış rekabet gücünün ölçümünde kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage) (RCA) yöntemini ortaya koymaktadır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler dış rekabet gücü ölçüm yöntemi, üretim faaliyetlerinin yanı sıra fiyat dışı faktörlerin de analize dahil edilmesini gerektirir. Analiz yaparken, ihracat iç üretimle ve ithalatta iç tüketimle ilişkilendirilir. Açıklamalı karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı uygulamada, faktör getirileri veya faktör yoğunluklarının rolünü belirlemede bir araç olarak kullanılmaktadır. i ülkesinin j malına (veya mal grubuna) ait RCA endeks genellikle malın ülke toplam ihracatı içindeki payının dünya toplam ticareti (veya bölge toplam ticareti) içindeki payına oranlanması ile ölçülmektedir.

$$RCA_{ij} = \frac{(X_{ij}/X_{it})}{(X_{wj}/X_{wt})} \quad (1)$$

Burada, X_{ij} ve X_{wj} i ülkesinin j malı ihracatını ve dünya (veya bölge) j malı ihracatını gösterirken X_{it} ve X_{wt} ülkenin toplam ihracatını ve dünya toplam (veya bölge toplam) ihracatını göstermektedir. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerde “bir”den küçük bir değer ülkenin ilgili malda (endüstri de), açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler bakımından dezavantajlı olduğu, “bir”den büyük bir değer ise ülkenin o malda açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu şeklinde yorumlanmalıdır.

4. Analiz ve Bulgular

Çalışma 1995-2015 dönemi için Türkiye ve komşu ülkeler (Rusya ve İran) arasında mal ticaretini rekabet gücü ve endüstri içi ticaretin düzeyi açısından karşılaştırmaktadır. Veriler UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) dan elde edilmiştir.. Bu ülkelerle endüstri içi ticaretin düzeyi ve rekabet gücü analiz edilirken, Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması sistemi (SITC) sisteminde en yüksek toplulaştırma düzeyi bir basamaklı ayırım esas alınmıştır. Bir basamaklı temel

düzyer esas alındığından mal grupları itibariyle her hangi bir toplulaştırmaya başvurulmamıştır. Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması sistemi (SITC) inde mal grupları dokuz kategori olarak tasnif edilmektedir. Bu kategoriler Tablo 1’de verilmiştir.

0	(Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri)
1	(İçki ve Tütün)
2	(Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler)
3	(Mineral Yakıtlar, Yağlar)
4	(Hayvansal, Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar, Mumlar)
5	(Kimyasallar Ve İlişkili Mallar)
6	(Materyale Göre Başlıca Sınıflara Ayrılan İşlenmiş Mallar)
7	(Makineler ve Taşıt Araçları)
8	(Çeşitli Mamul Eşya)
9	(SITC’de Sınıflandırılmamış Eşyalar)

Tablo 1: Uluslararası Standart Sanayi Mal Sınıflaması Sistemi

Türkiye ile komşu ülkeler(İran ve Rusya) arasındaki endüstri içi ticaretin düzeyi, bir basamaklı mal grupları bazında analiz edilmiştir. Grubel-Lloyd (1971) endeksi 1995-2013 dönemi için yapılan hesaplamalar sonucu elde edilen endeks değerleri İran için ekde tablo 1 ve Rusya için ekdeki tablo 3’de sunulmuştur. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki mal ticareti endüstri içi ticaretin düzeyi belirlenirken, bu ülkeler bir basamaklı mal grupları düzeyinde ele alınmıştır. Ek tablo 1’de sunulan sonuçlara göre Türkiye ile İran arasındaki dış ticaret daha çok endüstriler arası ticaret şeklinde gerçekleşmektedir. (1: içki ve tütün) , (3: Mineral Yakıtlar ve Yağlar) , (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar) ve (9: STIC’de sınıflandırılmamış eşyalar) sektörlerinde endüstriler arası ticaret oranı %100’e ulaşmaktadır. Yine, söz konusu sektörler ; (1: içki ve tütün) , (3: Mineral Yakıtlar ve Yağlar) , (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar) ve (9: STIC’de sınıflandırılmamış eşyalar) zaman zaman hiç dış ticaretin gerçekleşmediği yıllarda söz konusudur. Hiç dış ticaretin olmadığı yıllar ek tablo (1)’de “-“ ile gösterilmektedir.(2:Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), (5: kimyasallar ve ilişkili mallar) ve (6: Materyale göre başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar) sektörlerinde ise dış ticaretin daha çok endüstri içi nitelikte yapıldığı sektörlerdir.

Türkiye ile Rusya arasında endüstri içi ticaret düzeyinin belirlenmesine yönelik değerler ekdeki tablo 3’de verilmiştir. (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler) , (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar) , , (8: çeşitli mamul eşya) ve (9: STIC’da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret dönem boyunca endüstriler arası ticaret şeklinde gerçekleşmiştir. (5: Başka yerde belirtilmeyen kimyasal sanayi ürünleri) , (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar) gruplarında ise ticaret endüstriler arası dönem boyunca endüstri içi ticaret şeklinde yapılmıştır. (0: canlı hayvanlar ve gıda maddeleri) ve (1: içki ve tütün) mal gruplarının Türkiye ve Rusya arasındaki ticaret endüstriler içi nitelikte veya söz konu mal gruplarında hiç ticaret yapılmazken, dönemin sonlarına doğru endüstri içi ticaret düzeyi % 100’lere yaklaşmıştır. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler) mal gruplarında endüstri içi ticaret düzeyi istikrarlı olarak % 20’ler düzeyindedir.

Türkiye ile Komşu ülkeler (İran ve Rusya) arasındaki mal ticareti rekabet gücü açısından Balassa (1965) açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi yardımıyla analiz edilmiş ve analiz sonuçları ekdeki İran ve Rusya için sırasıyla Tablo 2 ve tablo 4’de sunulmuştur. Açıklanmış karşılaştırmalı rekabet gücü endeksinin “bir”den büyük olması söz konusu endüstri de (veya mal grubu) rekabet gücünün yüksek olduğunu göstermektedir.

Türkiye-İran arasındaki dış ticaret rekabet gücü açısından değerlendirildiğinde; (0: canlı hayvanlar ve gıda maddeleri), (5: Kimyasallar ve ilişkili ürünler) , (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar), (7: makine ve taşıt araçları) ve (8: çeşitli mamul eşya) mal grupları Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerdir. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler) , (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler) ve (9: STIC'da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında ise rekabet gücü açısından İran Türkiye'den daha üstün durumdadır ve dönem boyunca rekabet avantajını korumaktadır. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), ve (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar) mal gruplarında Türkiye ile İran arasında dış ticaret çoğunlukla yapılmamakta ve yapıldığı yıllarda ise rekabet üstünlüğü Türkiye lehinde gerçekleşmiştir.

Türkiye-Rusya arasındaki dış ticaret rekabet gücü endeksleri ek tablo 4'de özetlenmiştir. (0: canlı hayvanlar ve gıda maddeleri), (1: içki ve tütün), (5: Kimyasallar ve ilişkili ürünler) , (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar), (7: makine ve taşıt araçları) ve (8: çeşitli mamul eşya) mal grupları Türkiye'nin dönem boyunca rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerdir. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler) , (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler) ,(4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar) ve (9: STIC'da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında ise rekabet gücü açısından Rusya Türkiye'den daha üstün durumdadır ve dönem boyunca rekabet avantajını korumaktadır

5. Sonuç

Gereğini geleneksel klasik dış ticaret teorisinden alan endüstriler arası ticaret; bir birine benzer olmayan ya da tamamen farklı sektörler arasında gerçekleşen dış ticaret endüstriler arası ticaret ifade edilmekte Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki fark ne kadar artarsa endüstriler arası ticareti düzeyinin de yükselmesi beklenir. Endüstri-içi ticaret, kullanılan girdiler ve tüketim açısından birbirine yakın ikamesi olan malların eşanlı ithalat ve ihracatı olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, Üretim, tüketim veya her ikisinde de yakın ikamesi bulunan aynı endüstriye ait malların hem ihraç hem de ithal edilmesine endüstri-içi ticaret denmektedir. Endüstri-içi ticaret, benzer faktör yoğunluklarına sahip mallar arasında gerçekleşen ticaret biçimidir. Endüstri-içi dış ticaret aynı endüstri grubunda bulunan; ancak dış görünüş, kalite, kullanım özellikleri ve marka açısından bazı farklılıklar gösteren malların aynı zamanda ihraç ve ithaline dayanan bir dış ticaret türüdür.

Endüstri içi dış ticaret düzeyi ülkenin kişi başına milli geliri, ülkenin coğrafi olarak büyüklüğü, bölgesel birleşme hareketlerine katılımı ve ürün farklılaştırma derecesi ile birlikte artmakta ve faktör donanımı farklılığının artması, dış ticaret üzerindeki engellerin artması ve ürün standartlaştırma derecesiyle birlikte azalmaktadır.

Türkiye ile komşu ülkeler(İran – Rusya) arasındaki dış ticaret endüstri içi düzeyi ve rekabet gücü açısından Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması sistemi (SITC) sisteminde en yüksek toplulaştırma düzeyi bir basamaklı ayırım esas alınarak analiz edilmiştir.

Türkiye ile İran arasındaki dış ticaret endüstri içi ticaret açısından değerlendirildiğinde; (1: içki ve tütün), (3: Mineral Yakıtlar ve Yağlar), (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar) ve (9: STIC'de sınıflandırılmamış eşyalar) sektörlerinde ticaret endüstriler arası ticaret şeklinde gerçekleşmektedir. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), (5: kimyasallar ve ilişkili mallar) ve (6: Materyale göre başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar) sektörlerinde ise dış ticaretin daha çok endüstri içi nitelikte yapıldığı sektörlerdir.

Diğer yandan, Türkiye ile İran arasındaki ticaret rekabet gücü açısından değerlendirildiğinde ise; (0: canlı hayvanlar ve gıda maddeleri), (5: Kimyasallar ve ilişkili ürünler), (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar), (7: makine ve taşıt araçları) ve (8: çeşitli mamul eşya) mal grupları Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerdir. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler) ve (9: STIC'da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında ise rekabet gücü açısından İran Türkiye'den daha üstün durumdadır ve dönem boyunca rekabet avantajını korumaktadır.

Türkiye ile Rusya arasındaki dış ticaret endüstri içi ticaret açısından değerlendirildiğinde; (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler), (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, muımlar), (8: çeşitli mamul eşya) ve (9: STIC'da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret dönem boyunca endüstriler arası ticaret şeklinde gerçekleşmiştir. (5: kimyasallar ve ilişkili mallar), (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar) gruplarında ise ticaret endüstriler arası dönem boyunca endüstri içi ticaret şeklinde yapılmıştır.

Türkiye ile Rusya arasındaki dış ticaret endüstri içi ticarete; (0: canlı hayvanlar ve gıda maddeleri), (1: içki ve tütün), (5: Kimyasallar ve ilişkili ürünler), (6: Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar), (7: makine ve taşıt araçları) ve (8: çeşitli mamul eşya) mal grupları Türkiye'nin dönem boyunca rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerdir. (2: Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler), (3: mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler), (4: hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, muımlar) ve (9: STIC'da sınıflandırılmamış eşyalar) mal gruplarında ise rekabet gücü açısından Rusya Türkiye'den daha üstün durumdadır ve dönem boyunca rekabet avantajını korumaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ile (Rusya- İran) arasındaki dış ticaret daha çok endüstriler arası şeklinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, söz konusu ülkelerle yapılan dış ticarete Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerde dış ticaret endüstriler arası tarz da gerçekleşmektedir.

Kaynakça

- Abd El Rahman, K. (1991) "Firms' Competition and National Comparative Advantages as Joints Determinants of Trade Composition" *Weltwirtschaftliches Archiv* 127(1), 83-97.
- Altay, B., Gürpınar, K. (2008) "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri: Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 257-274.
- Aturupane, ., Djankow S., ve Hokeman, B. (1997) "Determinants of Intra Industry Trade Between East and Weast Europe", *World Bank, Development Research Group, Policy Research Working Paper* : 1850.
- Aydın, A. (2008) "Endüstri İçi Ticaret ve Türkiye: Ülkeye Özgü Belirleyicilerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 881-916.
- Balassa, B., (1966), "Tariff Reductions and Trade in Manufactures among the Industrial Countries", *American Economic Review*, 56(3), 466-473.
- Balassa, B.,Bauwens, L. (1987)" Intra Industry Specialization In A Multi-Country And Multi Industry Framework", *The Economic Journal*, 97(338), 923- 939.
- Brühlhart, M. (1994), "Marginal Intra-Industry Trade: Measurement and Relevance for the pattern of Industrial Adjustment" 130(3), 600-613.
- Brühlhart, M. (1994), "Marginal Intra-Industry Trade: Measurement and Relevance for the pattern of Industrial Adjustment" 130(3), 600-613.
- Çakmak, Ö.A.(2005)" Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil Ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama" *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 5(1), 65-76.
- Çoban, O. Kök, R.(2005) "Türkiye Tekstil Endüstrisi Ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği (1989-2001)" *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 20(228), 68-81.
- Falvey, R.(1981) "Commercial Trade Policy and Intra Industry Trade", *Journal of International Economics*, 11(4), 495-511.
- Greenaway,D., Hine, R.C., Milner, C., (1995), "Vertical and Horizontal Intra Industry Trade : Across Industry Analysis For United Kingdom", *The Economic Journal* , 105 (433), 1505-1518.
- Greenaway,D., Hine, R.C., Milner,C., and Elliott, R. (1994), "Adjustment and the measurement of marginal intra-industry trade", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 130(2), 418-427.
- Grubel, H.G., Lloyd, P.J, (2003), *Intra-Industry Trade*, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Güran, N. (1990) *Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücü, Avrupa Topluluğu İle İlişkiler Başkanlığı*, Ankara.
- Hamilton, C., and Kniest, P. (1991), "Trade Liberalisation, Structural Adjustment and Intra-Industry Trade: A Note." *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(2), 356-367
- Herbert Glejser, Karel Goossens and M.Vanden Eede (1982), "Inter-industry versus Intra-Industry Specialization in Exports and Imports(1959-1970_1973)", *Journal of International Economics*, 12 (3-4), 363-369.
- Lancaster, K.(1980), "Intra-Industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition, *Journal of International Economics*, 10(2), 151-175.
- Loertscher, Rudaalp and Wolter Frank (1980), "Determinants of Intra- Industry Trade: Among Countries and Across Industries", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 116(2), 280-293.
- Yılmaz, B.(2003) "Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparision with Five Candidate Countries and the EU", *Ezoneplus Working Paper* N0:12.
- YurttançıkmaZ, Z.Ç. (2013) "Türkiye'nin AB Pazarından Endüstri İçi Ticaret Açısından Avantajlı Olduğu Ürünlerin Belirlenmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-22.

EKLER

Ek Tablo 1: Türkiye-İran Arasında Mal Ticareti Endüstri İçi Ticaret Düzeyleri (1995-2014)

EİT İran	EİT0	EİT1	EİT2	EİT3	EİT4	EİT5	EİT6	EİT7	EİT8	EİT9
1995	0.139	-	0.601	0	-	0.009	0.284	0.101	0.126	-
1996	0.402	-	0.463	0.001	0	0.312	0.291	0.315	0.266	-
1997	0.231	-	0.535	0	0.013	0.246	0.254	0.163	0.099	0.308
1998	0.508	-	0.893	0	-	0.484	0.331	0.068	0.042	-
1999	0.259	-	0.885	0	-	0.462	0.554	0.209	0.192	-
2000	0.103	0.002	0.73	0	-	0.486	0.422	0.156	0.284	-
2001	0.179	-	0.53	0	-	0.727	0.321	0.014	0.167	-
2002	0.789	-	0.334	0	-	0.599	0.485	0.011	0.134	0.17
2003	0.377	0	0.188	0.013	0.063	0.469	0.275	0.041	0.083	0.13
2004	0.46	-	0.277	0.056	0.907	0.566	0.146	0.054	0.042	0.156
2005	0.647	0	0.186	0.042	-	0.732	0.2	0.05	0.055	0.058
2006	0.407	0.005	0.12	0.013	-	0.721	0.341	0.108	0.103	0.048
2007	0.292	0	0.322	0.001	-	0.831	0.716	0.118	0.077	0.047
2008	0.237	-	0.253	0.053	-	1	0.684	0.091	0.055	0.042
2009	0.119	-	0.724	0.005	-	0.875	0.271	0.118	0.043	0.042
2010	0.171	0	0.546	0.081	-	0.809	0.505	0.098	0.038	0.091
2011	0.156	0.001	0.536	0.251	-	0.81	0.678	0.04	0.025	0.022
2012	0.229	0.001	0.499	0.195	0.006	0.89	0.522	0.076	0.024	0.772
2013	0.428	0.001	0.92	0.143	-	0.853	0.649	0.071	0.062	0.324
2014	0.283	0	0.859	0.059	0.004	0.773	0.621	0.056	0.006	0.016
2015	0.423	0.001	0.812	0.035	0.018	0.761	0.572	0.076	0.005	0.031

Ek Tablo 2: Türkiye-İran Arasındaki Mal ticareti Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksleri (1995-2015)

RCA İran	RCA0	RCA1	RCA2	RCA3	RCA4	RCA5	RCA6	RCA7	RCA8	RCA9
1995	34.76	-	1.12	0	-	587.73	15.69	48.63	38.51	-
1996	10.96	-	0.83	0	30833.01	14.91	16.24	14.79	18.01	-
1997	16.28	-	0.78	0	319.81	15.14	14.59	23.99	40.63	0.39
1998	6.65	-	1.83	0	-	7.11	11.44	64.37	104.66	-
1999	27.03	-	5.08	0	-	13.42	10.52	34.53	37.85	-
2000	64.01	0	6.05	0	-	10.83	12.98	41.23	21.02	-
2001	23.62	-	0.84	0	-	4.08	12.2	342.7	25.59	-
2002	4.58	-	0.6	0	-	6.98	9.33	521.17	41.5	0.28
2003	15.02	39902.15	0.36	0.02	106.63	11.38	21.83	165.6	80.26	0.24
2004	8.08	-	0.39	0.07	2.91	6.12	30.7	87.69	112.18	0.2
2005	7.94	208903.08	0.39	0.08	-	6.59	34.16	146.85	133.34	0.11
2006	20.65	2205.83	0.34	0.04	-	2.97	25.69	92.03	97.39	0.13
2007	26.86	35133.81	0.88	0	-	3.26	8.23	73.25	114.12	0.11
2008	30.05	-	0.58	0.11	-	4.04	7.77	84.88	143.36	0.09
2009	26.58	-	0.95	0	-	2.16	10.74	26.76	77.04	0.04
2010	26.85	93692.09	0.94	0.11	-	1.71	7.43	48.82	128.23	0.12
2011	40.9	11097.92	1.27	0.5	-	2.36	6.77	169.67	277.07	0.04
2012	9.32	3130.42	0.4	0.13	370.48	0.97	3.41	30.65	98.13	0.76
2013	9.1	4160.68	2.11	0.19	-	1.84	5.16	66.93	77.92	0.48
2014	15.33	35679.35	3.36	0.08	1243.49	1.59	5.62	88.34	788.68	0.02
2015	6.21	3682.29	2.44	0.03	182.87	1.02	4.15	42.18	631.9	0.03

Ek Tablo 3: Türkiye-Rusya Arasında Mal Ticareti Endüstri İçi Ticaret Düzeyleri (1995-2015)

EİT Rusya	EİT0	EİT1	EİT2	EİT3	EİT4	EİT5	EİT6	EİT7	EİT8	EİT9
1995	0.081	-	0.094	0.001	0.08	0.557	0.439	0.935	0.048	-
1996	0.083	-	0.136	0.001	0.778	0.903	0.641	0.254	0.004	-
1997	0.018	0.011	0.107	0.002	0.266	0.772	0.604	0.286	0.052	-
1998	0.193	-	0.082	0.006	0.122	0.995	0.474	0.552	0.043	-
1999	0.264	-	0.129	0.004	0.337	0.601	0.287	0.828	0.041	-
2000	0.249	-	0.121	0.001	0.504	0.564	0.203	0.809	0.047	0
2001	0.154	0	0.203	0.006	0.896	0.983	0.702	0.295	0.026	0
2002	0.471	0.152	0.13	0.005	0.581	0.942	0.789	0.1	0.012	0.002
2003	0.618	0.243	0.137	0	0.151	0.921	0.519	0.124	0.021	0.008
2004	0.432	0.187	0.079	0	0.116	0.71	0.433	0.189	0.009	0.011
2005	0.204	0.27	0.063	0	0.037	0.686	0.498	0.193	0.027	0.008
2006	0.171	0.263	0.088	0.001	0.009	0.743	0.465	0.064	0.028	0.006
2007	0.648	0.28	0.151	0.014	0.127	0.797	0.542	0.062	0.012	0.005
2008	0.896	0.594	0.265	0.021	0.031	0.73	0.514	0.028	0.01	0.005
2009	0.889	0.646	0.205	0.02	0.02	0.585	0.545	0.058	0.055	0.008
2010	0.677	0.334	0.234	0.027	0.029	0.797	0.549	0.11	0.012	0.007
2011	0.821	0.254	0.202	0.091	0.016	0.705	0.586	0.057	0.016	0.007
2012	0.896	0.17	0.191	0.072	0.002	0.774	0.758	0.054	0.011	0.006
2013	0.911	0.303	0.214	0.05	0.013	0.709	0.677	0.035	0.013	0.007
2014	0.785	0.233	0.144	0.053	0.013	0.755	0.619	0.066	0.021	0.006
2015	0.924	0.844	0.143	0.032	0.008	0.684	0.417	0.162	0.084	0.007

Ek Tablo 4: Türkiye-Rusya Arasındaki Mal ticareti Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksleri (1995-2015)

RCA Rusya	RCA0	RCA1	RCA2	RCA3	RCA4	RCA5	RCA6	RCA7	RCA8	RCA9
1995	40.07	-	0.08	0	40.63	0.65	0.48	1.92	68.08	-
1996	29.27	-	0.09	0	2	1.55	0.6	8.75	659.93	-
1997	83.5	138.99	0.04	0	4.88	1.19	0.32	4.47	28.1	-
1998	11.44	-	0.05	0	18.79	1.24	0.38	3.22	56.24	-
1999	26.49	-	0.28	0.01	19.9	1.73	0.68	5.7	193	-
2000	42.69	-	0.39	0	2.05	2.38	0.68	8.95	250.42	0
2001	44.47	31256.5	0.42	0.01	3.02	3.6	2.01	21.53	285.34	0
2002	10.74	40.1	0.23	0.01	8.07	2.94	2.15	62.75	555.74	0
2003	8.9	28.78	0.29	0	0.33	3.4	1.4	60.55	379.9	0.02
2004	17.63	47.09	0.2	0	0.3	2.67	1.34	46.48	1115.66	0.03
2005	47.69	34.84	0.18	0	0.1	2.83	1.8	50.97	400.45	0.02
2006	58.66	36.33	0.25	0	0.02	3.25	1.66	166.14	391.3	0.02
2007	10.38	30.51	0.41	0.03	0.34	3.3	1.85	154.47	810.4	0.01
2008	5.97	11.45	0.74	0.05	0.08	2.78	1.67	346.86	951.97	0.01
2009	7.7	12.9	0.7	0.06	0.06	2.55	2.31	205.14	219.39	0.03
2010	9.11	23.28	0.62	0.06	0.07	3.09	1.76	80.27	768.36	0.02
2011	5.74	27.5	0.45	0.19	0.03	2.18	1.65	136.3	490.16	0.01
2012	3.23	42.82	0.42	0.15	0	2.52	2.43	143.04	700.24	0.01
2013	3.01	20.13	0.43	0.09	0.02	1.98	1.84	200.92	534.02	0.01
2014	2.75	32.33	0.33	0.12	0.03	2.58	1.91	124.05	410.55	0.01
2015	4.88	7.79	0.44	0.09	0.02	2.95	1.5	64.56	129.47	0.02